

SAFRANBOLU'DA KAYBOLAN MESLEK "SEPETÇİLİK"

The Lost Profession "Basket Making" in Safranbolu

Bilal Belder¹

Makale Bilgisi	Özet
<p><i>Derleme</i></p> <p><i>Gönderilme:</i> 12 Aralık 2022</p> <p><i>Kabul:</i> 1 Ocak 2023</p> <p><i>Anahtar kelimeler:</i> Geleneksel El Sanatları Safranbolu Sepetçilik</p>	<p>Safranbolu, tarih boyunca çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış, ulusal ve uluslararası alanda öneme sahip bir kültür ilçesidir. Osmanlı medeniyetinin izlerini zengin bir şekilde içinde barındıran ilçemiz, 1994 yılında UNESCO'nun Dünya Miras Listesi'ne girmiştir. Tarihi evleri, sokakları, çeşmeleri, camileri, köprüleri, hanları, hamamları, esnaf loncaları günümüze kalan tarihi izlere örnektir. Eskiden Safranbolu bulunduğu konum itibari ile ticaret kervan yollarının geçiş güzergahında olması ile birlikte geleneksel el sanatlarının gelişmesini sağlamıştır. Fakat gelişen teknoloji ve yaşam biçimindeki değişimler Safranbolu'da birçok geleneksel mesleğin önemini yitirmesine neden olmuştur. Bu meslekler şu şekilde sıralanabilir; dericilik, semercilik, kunduracılık, sayacılık, yemencilik, mestçilik, kalaycılık, sobacılık, dokumacılık, saraçlık, nalbantlık ve sepetçilik gibi. Yapılan bu araştırmada "sepet" kavramı tanıtılmış ve Anadolu'da sepet yapımına kısaca değinilmiştir. Safranbolu'da eskiden sepetçilik mesleğinin durumu, nerede ve nasıl yapıldığına dair bilgilere yer verilmiştir. Edinilen bilgiler doğrultusunda yapım aşamaları ile tekrar bir sepet yapılmış ve uygulama basamakları görsellerle anlatılmaya çalışılmıştır. Sepetçilik mesleğinin Safranbolu'da tekrar hayat bulabilmesine yönelik öneriler ifade edilmiştir.</p>
Article Information	Abstract
<p><i>Review Article</i></p> <p><i>Received:</i> December 12, 2022</p> <p><i>Accepted:</i> January 1, 2023</p> <p><i>Keywords:</i> Traditional Crafts Safranbolu Basketry</p>	<p>Safranbolu is a cultural district of national and international importance, which has hosted various civilizations throughout history. Our district, which contains the traces of Ottoman civilization in a rich way, was included in the World Heritage List of UNESCO in 1994. Historical houses, streets, fountains, mosques, bridges, inns, baths, tradesmen's guilds are examples of historical traces that have survived to the present day. In the past, Safranbolu, with its location on the transit route of trade caravan routes, provided the development of traditional handicrafts. However, developing technology and changes in lifestyle have caused many traditional professions to lose their importance in Safranbolu. These professions can be listed as follows, such as leather making, saddle-making, shoemaking, counter-working, food making, mest-making, tin-making, stove-making, weaving, saddlery, farrier and basketry. In this research, the concept of "basket" was introduced and the making of baskets in Anatolia was briefly mentioned. In Safranbolu, information about the situation of the basket making profession in the past, where, and how it was done is given. In line with the information obtained, a basket was made again with the construction stages and the application steps were tried to be explained with visuals. Suggestions were made for the basket making profession to be reviewed in Safranbolu.</p>

Kaynak/Cite: Belder, B. (2023). Safranbolu'da kaybolan meslek "sepetçilik". *Lokum Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(1), 49-55.

 iThenticate
İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve yayın öncesi intihal taraması yapılmıştır. / This article has been reviewed by at least two reviewers and has been checked for plagiarism before publication.

Copyright © Published by Karabuk University, Karabük, TÜRKİYE

¹ Uzman Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, bbelder@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0031-7353

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SEPETÇİLİK

İnsanoğlu varlığından itibaren ihtiyaçlarını doğal çevresinde bulunan malzemeleri kullanarak karşılamıştır. Giysilerini ve beslenme ihtiyaçlarını hayvanlardan, kesici aletlerini sert taşlardan yaptıkları ok ve mızraklar ile hayatlarını sürdürmüşlerdir. İnsanlar doğadan sağladıkları bitki veya ağaç dallarından ördükleri sepetler ile yüzyıllar boyu eşyalarını taşıma, saklama gibi ihtiyaçlarını gidermişlerdir. Farklı coğrafyalarda farklı ağaç ve bitkilerin yetişmesi ile sepetlerde kullanılan malzeme, şekilleri ve yapım tarzları değişse de geçmişten bugüne sepetçilik aynı doğallık ve yapım tekniği ile günümüze kadar ulaşmıştır.

Ülkemizde sepetçilik mesleği, 2013 yılında Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri'nde yerini almıştır. Anadolu'da hasır, sele ve sepetçilik olarak bilinen bu el sanatı, insanların ihtiyacını karşılamış ve önemli bir geçim kaynağı haline gelmiş bir zanaattır. Sepetçilik, toplumların gereksinimlerine, insanların arz ve taleplerine, bölgesel özelliklere göre yetişen farklı bitkilerin, ustaların yeteneklerinde hayat bulmasıyla günümüze ulaşmıştır. Ülkemizde tarım faaliyetlerinde kullanılan sele ve sepetler günümüzde halen kullanılmakta ve Sepetçilik mesleği, 2013 yılında Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri'ne girmiştir (Demir, 2020, s.56).

İnsanların gelişen teknoloji ile birlikte kişisel gereksinimlerinin değişmesi sonucu sepet kullanımı azaltmıştır. Teknolojinin gelişimi ile ulaşımda kullanılan at ve katırların yerini motorlu araçların alması, taşımacılıkta ahşap ya da plastik kasaların kullanılması sepet kullanımını neredeyse bitirmiştir. Her alanda yaşanan değişim, insanların gündelik alışveriş tarzlarına da yansımış, daha ucuz ve pratik olan alışveriş poşetlerinin kullanılması ile sepet kullanımı sona ermiştir.

Anadolu'da Geleneksel Sepet Uygulamaları

Sepet yapımında Karadeniz Bölgesi'nde yetişen yabani fındık, söğüt ve meşe ağacının kullanımı, sepetin sağlam, uzun ömürlü olmasını sağlamıştır. Sepet yapan ustaların önemseydiği bir başka husus da hammadde olan bitkinin toplanma mevsimi ile ilgilidir. Ağaçların suyunu çektikten sonra yani sonbahar mevsiminde toplanması, sepet örülürken şeritlerin kopma olasılığını azaltmaktadır. Sonbaharda kesilen ağaç dalları gelecek yılın yaz mevsimine kadar sepet yapımında kullanılmaktadır (Niyazioğlu, 2022, s.199).

Dünyanın neresinde olursa olsun sepetçiliğin temel olarak uygulama şekilleri benzerdir. Ancak sepetlerin malzemeleri, desen ve renkleri yörelere göre değişir. Basitçe sepet yapımını anlatacak olursak, önce sepetin daire şeklindeki dip bölümü yapılır. Sepetlerin dip bölümünde söğüt, meşe gibi ağaçların ince dalları kullanılır. Çünkü sepetin dibinin sağlam olması gerekir. Bu ince dallar bir yıldız benzer dairesel şekilde üst üste gelecek biçimde yere konur. Bu taban dalları, daha yumuşak olan kamyş parçaları ve hayıt dalları ile birbirine bağlanır. Sepetin taban bölümü hazırlandıktan sonra isteğe göre U şeklinde kıvrılmış kalın bir daldan sap yapılır. Sap takıldıktan sonra ağız bölümü ince ahşap şerit ya da iplerle örülür (Durmuşkahya, 2008, s.93).

SAFRANBOLU SEPETÇİLİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR

Safranbolu’da sepet yapımıyla ilgilenmiş kişi ve ustalardan alınan bilgiler derlenerek şöyle ifade edilmiştir. Safranbolu’ya bağlı Sine Köyü, Müstekler (Meslekler) mahallesi sakinleri eskiden kağı arabası yapımıyla ve sepetçilik mesleğiyle ilgilenmişlerdir. Sepetçiliğin, bu köyde herkes tarafından yapılmış ve nesilden nesile aktarılmış bir meslek olduğu anlaşılmıştır. Sine köyünün Eflani deresi (Sırçalı kanyonu) çevresinin siyah ve nemli toprağında yabani fındık ağaçları yetişmekte ve siyaha yakın olan, en az üç yıllık dalları sepet yapımında kullanılmaktadır. Yabani fındığın meyve vermemesi, kabuklarının sağlam ve esnek olması sepet yapımına uygundur. Birkaç yıllık fındık ağacı dalından sepet yapılmamıştır. Bu köyde insanlar her mevsim yabani fındıktan sepet yapmış fakat ağaçtan suyun çekildiği Kasım, Aralık aylarında kestikleri fındık dallarından en kaliteli sepetlerin yapıldığını belirtmişlerdir. Mart ayından sonra ağaçlara su yürüdüğü (ilk bahar halkası) aylardan sonra kesilen dallar ile sepet yapmamışlardır. Aynı köyde yaşlı genç herkesin bu işle uğraştığı ve Safranbolu’nun sepet taleplerini karşılayarak geçimlerini sağladıkları belirlenmiştir. Köyde yaşayan on yaş civarı erkek çocukları, hayvan güderken verilen öğlen molalarında sepet yapan büyüklerini izleyerek sepet yapmayı öğrenmişlerdir. Köyde yaşayanlar küçük yaşlarda sepet yapmayı öğrenmişler ve bu işten para kazanmışlardır. Köydeki eski ustalar, küçük el (üç, beş kiloluk) sepetlerinden, elli kiloluk yük çeken sepetlere kadar farklı büyüklükte üretim yapmışlardır. Sepetler, kullanım yerine göre yapılmış ve isimlendirilmiştir. Örneğin; yumurta sepeti, üzüm sepeti, saman sepeti gibi. Aynı zamanda sepetlere çit de denilmiştir. Ürettikleri sepetleri, Safranbolu pazarında satmışlardır. Büyük taşıma sepetlerini ise hanlarda sattıklarını ve o zamanlarda Safranbolu’da her zaman sepete talep olduğunu ifade etmişlerdir. Safranbolu’da 1980 yılından sonra alışverişlerde naylon poşetlerin yaygınlaşmasıyla birlikte sepete talep azalmış ve Sine Köyü, Müstekler mahallesi köylüleri sepetçilik mesleğini bırakmak zorunda kalmışlardır.

Fındık Dalından Sepet Yapımı

Bu köyde, her ebatta sepet yapılmış ve saman çitleri gibi büyük sepet yapımında düz tahra bıçağı (dalları uzun şeritlere ayırmak için), ahşap mengene (ağaç şeritleri sabitlemek için) ve sınıraç (gelberi) bıçağı (ağaç şeritleri düzeltmek için) kullanmışlardır. Sepeti oluşturan ana parçalara direk denilmiştir. Yere serilen bu direklerin öncelikle dip kısmı örülür, sonra gövdesi örülür, sapı takılır ve ağız (kapama) örme ile sepet tamamlanmıştır.

Küçük el sepeti yapabilmek için ortalama beş boy fındık dalı ve çakı bıçağı yeterli olduğu anlaşılmıştır. Sine köyü, Müstekler mahallesinde yaşayan eski ustaların sepet yapımı aşamalarını şöyle belirtmişlerdir;

Çakı bıçağı kullanarak fındık dalının kalın tarafından 2 mm kadar kerti yapılar, kertiğin dizde esnetilmesi ve dalın bükülmesiyle uzun şeritler çıkartılır (Görsel 1). Fındık dalından çıkan uzun şeritler sepetin kullanılacak yerine göre dizin üstünde bıçak yardımıyla ve el ustalığı ile düzeltilir (Görsel 2). Bu şeritlerden sepetin ilk önce direk parçaları yapılır, bu parçalar 1,5-2 cm ortalama genişlikte ve 60 cm uzunluğundadır. 8 adet ana direk şeritler bıçak ile diz üstünde kenarları ve yüzeyleri esnek olacak şekilde düzeltilir. Sonra örgüde kullanmak üzere diğer fındık dalının kalın tarafından 2mm kadar kerti yapılar, kertiğin dizde esnetilmesi ve dalın bükülmesiyle uzun şeritler çıkartılır. Örgüde kullanılacak bu şeritler 5-10 mm genişliğinde, ana direklerden 1mm ince olacak biçimde bıçak yardımıyla diz üstünde temizlenir. İlk olarak sepet dibini

örmek için 5 mm genişlikte, ana direklerden 1 mm kadar ince ve ortalama 70 cm uzunluğunda ince şeritler daha önce anlatıldığı gibi hazırlanır. Resimde görüldüğü gibi (Görsel 3) 8 adet direk parça birbiri üstüne sırasıyla konur ve yere ilk konulan direk parçanın merkeze yakın örgüye uygun yerine bıçak ile kertik açılır ve buraya 5 mm genişliğinde örgü şerit geçirilerek dip örmeye başlanır.

Görsel 1. Şerit çıkarma. **Görsel 2.** Şeritleri düzeltme. **Görsel 3.** Direklerin dizilimi.
Kaynak: (Belder, 2022)

Ana direkler bir alttan bir üstten olacak şekilde dip örgüsü bir tur 16 parça örülünce, kertik açtığımız ilk direk parçası boydan baya yarılar ya da aynı yere yarım direk şerit yerleştirilir (bunun sebebi direk sayısının tek sayı olması içindir yani 17 parça olması için) ve örmeye devam edilir. Örgü sıraları direklerin bir alttan bir üstten olacak şekilde 3 ya da 4 tur sıra (istenen sepet tabanı büyüklüğü kadar) dönülerek sepetin dibi örülür (Görsel 4). Taban örgüsü sonrasında kalan ana direk parçaları yukarı doğru kıvrılır, uç kısımlarına halka (ip) takılır (gövde sarması düzgün olması için). Sepet dibi bitim yeri, gövde sarma başlama yeridir (Görsel 5). Taban örgüsünde olduğu gibi dış gövde ilk örgüsü 5 mm genişlikte şerit ile başlanır. İlk başlangıç ise taban örgüsünün bittiği direk parçası seçilir. Fındık örgü şeritleri gövde direkleri arasından bir alttan bir üstten duruma göre direk arkasından sıkı olacak şekilde sarmaya devam edilir, örülen şeridin bittiği yerden diğer örme şerit geçirilerek sepet gövdesi örmeye devam edilir (Görsel 6).

Görsel 4. Taban örme. **Görsel 5.** Gövde başlangıç örme. **Görsel 6.** Gövde örme.
Kaynak: (Belder, 2022)

Sepetin iç derinliği ne kadar olarsa gövde örgüsüne o kadar devam edilir. Yeteri yüksekliğe kadar yapılan gövde örgüsü tamamlanır ve direk boy fazlalıkları bıçak ile kesilir. Sepet sapı için, fındık dalının enine yarısından yada yuvarlak uygun daldan ortalama 60 cm uzunluğunda, iki ucu sivriltilmiş sap parçası karşılıklı iki direk ve gövde örgüleri arasından geçirilerek sap takılmış olur (Görsel 7). Sap takıldıktan sonra sepetin gövde örgüsünün bittiği yerin açılmaması için sepet ağız gıyılama (kapama) yapılır. Bu üst kısımın dış ve iç kısmına birer yarım yuvarlak dal şerit hazırlanır ve bu iki ağız kapama parçalarının sepet gövdesine sabitlenmesi için dar ve

uzun bir sarma şeridi gerekmektedir (Görsel 8). Sepetin üst hizasının iç ve dış kısmına fındık dalından iki adet yarım kesit dal sarma şeridi sepet çevresi kadar uzunlukta uçları sivriltilir, sivri uç sepetin üst direğine geçirilerek sabitlenir ve buradan sepet ağzı dar uzun bir gövde sarma şeridi ile sepet gövdesine örülür, bu işlem ağız kapama başladığı yerde tamamlanır ve sepet örgüsü tamamlanmış olur (Görsel 9).

Görsel 7. Sap takma.
Kaynak: (Belder, 2022)

Görsel 8. Ağız (gıylama) örme.

Görsel 9. Örnek sepet.

Literatür taraması ile yapılan çalışmada, geleneksel sepetçilik tanıtılmış ve Safranbolu'da unutulmuş bir meslek olan sepet yapımının nasıl yapıldığına yer verilmiştir. Safranbolu'nun sepet ihtiyacını karşılayan Sine Köyü Müstekler mahallesi yaşayanlarının sepet yapmayı nasıl öğrendikleri anlatılmıştır. Küçük bir el sepetinin nasıl yapıldığına dair bilgiler görsellerle desteklenerek anlatılmaya çalışılmıştır. Safranbolu'da 1980'li yıllardan sonra ise alışverişlerde naylon torbaların rağbet görmesiyle birlikte sepete talep azaldığından sepetçilik mesleği sona erdiği anlaşılmıştır. Yapılan çalışmada amaç fındık dalından sepet yapımının tekrar hatırlanması ve sepetçilik mesleğinin hayat bulması için bir farkındalık oluşturmaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Safranbolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 1975 yılında sit alanı ilan edilmesiyle, ülkemizde adını duyurmuş ve zamanla ismi ülkemiz dışına çıkmış, UNESCO tarafından 1994 yılında Dünya Miras Listesi'ne eklendiği zamandan bu yana oluşan turizm potansiyeli ile eski evlerin ve geleneklerin tanıtılmaya çalışıldığı kültür turizminin önde geldiği bir güçlü pazar haline gelmektedir (Karabük Valiliği, 2012, s.13).

Cumhuriyetten sonra ortaya çıkan üretim sistemi değişiklikleri Safranbolu'da birçok el sanatını olumsuz etkilemiştir. Bu el sanatları ise; dericilik (debbağ), yemenicilik, keçecilik, çekmecilik-hırhırcılık, kalaycılık, semercilik, sobacılık, saraçlık gibi mesleklerdir. Geleneksel el sanatları, bir milletin kimliğini ve kültürünü simgeleyen manevi yapı taşlardır. Bundan dolayı milletler, gelenek ve yaşam biçimlerini kuşaktan kuşağa aktarmalı ve geliştirmeye çalışmalıdırlar (Acar. 2011, s.13-15).

Unutulmuş bir el sanatı olan sepetçiliğin düşük maliyetli, el becerisi gerektiren bir meslektir. Kültür kenti olan Safranbolu unutulmaya yüz tutmuş geleneksel el sanatlarının yaşatılmasında ve gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli yere sahiptir. Sepetçilik mesleğinin Safranbolu'da tekrar hayat bulabilmesi için kamu kurum ve kuruluşlarının, özel sektörün yapacakları ortak çalışmalar öncülüğünde tekrar önem kazanması umulmaktadır.

Etik İlkeler

Yapılan derleme makalesi çalışmamda Etik Kurul Kararı gerekmemektedir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Araştırma Tek Yazarlıdır.

Çatışma Beyanı

Çalışma kapsamında herhangi bir kişisel ve finansal çıkarım yoktur.

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2011). *Karabük Safranbolu el sanatları*. Karabük Valiliği.
- Demir, G.K. (2020). Bergama’da son ustasıyla sepetçilik. *Folklor Akademi Dergisi*, 3(4), 53-71.
- Durmuşkahya, C. (2008). 12000 yıldır kullandığımız sepet. *Bilim ve Teknik*, 92-93.
- Karabük Valiliği (2012). *Karabük Safranbolu el sanatları*. Anıt Matbaa.
- Niyazoğlu, K. (2022). Kültür ekonomisi bağlamında Samsun’da geleneksel sepetçiliğin geleceği. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 196-209.
- İnternet: “Kaybolmaya Yüz Tutmuş Bir Zanaat: Sepetçilik” <http://360safranbolu.com/QR/b367>, (Kasım, 2022)

EXTENDED ABSTRACT**Introduction**

Developing technology and changes in lifestyle have caused many professions to lose their importance in Safranbolu. These professions can be listed as follows, such as leather making, saddle making, shoe making, tin making, stove making, saddlery and basket making. In this research, the concept of “basket” was introduced and the making of baskets in Anatolia was briefly mentioned. In Safranbolu, information about the situation of basket making in the past and how it was done is given. In line with the information obtained, a basket was made again with the construction stages and the application steps were tried to be explained with visuals. Suggestions were made for the basket making profession to be revived in Safranbolu.

Method

In the compilation study, which was carried out in line with the information obtained from the people who used to work in the basketry profession, the features of basketry, which was a forgotten profession in Safranbolu, were included, and how the basket was made was explained with photographs.

Findings

Traditional basket making with the use of literature has been introduced and where and how basket making, a forgotten profession in Safranbolu, is done. Safranbolu's effort to find baskets It is explained how the people living in the Müstekler neighborhood of Sine village learned how to make baskets. Information on how to make a small hand

compartment was tried to be explained by supporting it with visual pictures. After the 1980s in Safranbolu, with the popularity of nylon bags in shopping, it was understood that the basket making profession came to an end due to the demand for baskets. The purpose of the structure is to remember the basket making of the nut components and to create a savings for the basket making profession to come to life in Safranbolu.

Conclusion and Discussion

Basket making, which is a traditional product that can come to life again in the future in Safranbolu, will be easy to market with its low production cost and the added value it will remain in our region will contribute positively to both tourism income and people who will work in the profession. It is hoped that the relevant public institutions or the private sector will give importance to basket making, which is a traditional handicraft.